יכול המסר המרכזי להלום בקהל הצופים בעוצמה שאותה מבקש המחזאי־בימאי. ההכרה כי העולם שעליו מדבר חנוך לוין אינו עולמן של הדמויות אלא עולמו שלו מגיעה אל הקהל המחוייך בעוצמה הניכרת היטב בתגובותיו.

הביצוע מרהיב. הרמוניה של יופי וכיעור שולטת על הבימה לכל אורך ההצגה. רות דר העמידה עיצוב מאופק של פאר בצד עיצוב אסתטי של עליבות. המישחק טוב. טובה במיוחד זהריר חריפאי בתפקיד פורצדס הזונה. קטע השירה והריקוד שהיא מבצעת עם יצחק חזקיה מרשים. מצויינת גם הופעתו של אלברט כהן כלייבר השדכן. אלה וכל השאר מציגים עולם שבו הפיתרון הוא ההתפכחות, ההתפכחות היא קבלת הקיים והקיים הוא העלוב והמכוער.

עדנה אלוני ■

הכבש האובד והזאב המזמר

הירהורים עם הקדם־אירוויזיון

הקדם־אירוויזיון חלף הלך לו, הניצנים נראו בארץ עת המזמר הגיע, וקול התור של מוטי גלעדי יצפצף בקרוב בברגן הקרה את התרומה הישראלית האחרונה לפסטיבל הגדול, או, איך אומרים אצלנו: לפסטיבל פרופר. אם היה מישהו שפיקפק עד כה „בו", זה „שיבוא", זה שבבואו ישירו „כל ילדינו" שיר לעולם וגם לו, הרי שנתבדה. לרוע מזלו. שוב נתברר, כי „מתוך האמונה אשר בלב / מתוך תפילה קטנה שיתחשב" אפשר להשיג הרבה יותר משחשבו ספקנים וציניקנים למיניהם. כך אפשר, לדוגמה, להשיג גם כרטיס־טיסה לארצות הצפון וגם מעמד ממלכתי לבשורה המרנינה על „הכבש האובד את הזאב". הלא הוא הכבש המאוכיסטי של שירנו שבמקום הראשון, כבש שאינו מסתפק סתם ברוד־קיום־בשלום עם הזאב, אלא ממש כך: אוהב אותו. אולי עם „תפילה קטנה שיתחשב." הרי ההתחשבות בכבשים היא ממידותיהם התרו־מיות המפורסמות ביותר של זאבים.

אפתח בהצהרה קטנה: אני־מאמין שהוא בעצם אני־לא־מאמין. ובכן, אני באמת לא מאמין שכל פיזמון חייב לצאת לדרך עם מילים כגון אלה של „היה או לא היה" לאלכסנדר פן, השיר על הילד אליפלט של נתן אלתרמן או „שלכת" („עמוק עמוק העצב בעיניים") של יעקב אורלנר. לא כל משורר כותב פיזמונים, לא כל מלחין או זמר משתוקק, זקוק או רואי למשוררים, ואחרון־אחרון — לא כל משורר שמחבר פיזמונים כותב פיזמונים כאלה שהזכרתי, ויכולתי להזכיר נוספים. אני גם מציע שנשכח, בהקשר זה, שהיו לנו אי־פעם שירי־עם שמילותיהם צילצלו כמו „צרור המור דודי לי בין שדיי ילין" או „הביאני אל בית היין ודיגלו עלי אהבה." למה לחטט בפצעים ישנים.

מהצד השני — בחזרה לאני־לא־מאמין — אינני מאמין שהפיזמון הפופולארי, אפילו בימינו הממונעים והממוחשבים והממוסחרים — יכול להתקיים לאורך זמן בעולם שאין בו מילים. כלומר: דב — דב — דב — דב או יה — יה — יה — יה — יה גם הם לא יספיקו. לא לאורך זמן, מכל מקום.

באמצע הדרך

מסקנה: יש בהחלט מקום, והצדקה, לפיזמונים טובים באמצע הדרך, פיזמונים שמן השורה השניה עם או בלי יומרות סיפרותיות. שהרי על כל פיזמון פיוטי נפלא מסוגם של „השושה על הגיבעה", או „מסתכל בגלגל" של ג'ון לנון, „אל תביטי פעמיים, זה בסדר," של בוב דילן או „אני לא רוצה לדבר על זה" של רוד סטיוארט ו„הבוהמה" של שארל אזנאבור, — יש מאתיים תמלילים פונקציונאליים (כלומר, משרתים את מטרתם), אשר גם אם אינם מרשימים במיוחד — אינם מבישים. והדגש כאן הוא על החלק האחרון של המישפט.

נחזור לאירוויזיון שלנו. הנה השיר הפותח. „נערה עוזבת את ביתה אשר בכפר," כך יוצא לדרך שירם של זאב טנא וקובי אושרת. עד כאן הכל עוד בסדר: השניים דילגו על המשוכה הראשונה. „יחפה עוברת בין כרמים." מדוע דוו־קא יחפה? בגלל המצב הכלכלי? מילא, הלאה. „בדרכה אוספת אל סלה ענף נשבר." באמת נערה עדינה, מרחמת ממש על כל ענף. גם צנועה: לה לפחות אין אמביציה שהכבש יאהב דווקא את הזאב. „מרחוק אורות של עיר ניגלים." ועכשיו ישר למלכודת הראשונה. מסתבר שהנערה שלנו „תוהה שוב אם האור שעוד נותר / ילווה אותה אל הגשרים." בהמשך „רק הנהר מפריד כהר אחד אלי" (?): הנערה היא פיתאום לבדה „על אם הדרך", שעה שהשמש „נעלמה בתוך הים / רק חומה עולה מן הבתים" וכו' וכו'.

בשלב זה כבר עוצרים ספקנים שבינינו ושוא־לים את עצמם היכן בעצם שוכנים כרמים מופלאים אלה הניבטים אל עיר שלמרגלות הר, שבה לא גשר אחד כי אם גשרים בלשון רבים וגם נהר וים. כל הסימנים מצביעים בכיוון כרמיה המהוללים של רמת־אביב, אלא שיש לנו בעיה קטנה עם „מידרון ההר", שהרי ברמת־אביב זו שאנו מכירים אין לא מידרון ולא הר, ואפילו רמה אין בה לרפואה, וכאן עוד הר שבתוכו עובר נהר: אבל אולי המדובר בכרמי רמת־גן; וההר הוא גיבעת נפוליאון המעטירה שעל נהר הירקון הסרחן. ואולי — ליצנציה פואטיקה, חירות דמיון המשוררים — הכוונה לכרמי בת־ים, חולון או גבעתיים, או אף לכרמים המשתרעים להם בטח על גגות דירות הפנטהאוז של האחים גינדי בראשון־לציון, שמהם ניתן אולי, בקצת רצון טוב ומאמץ, לראות את ג'ישרי תל־אביב ונהרותיה.

אך למה זה נטפלנו דווקא לכרמים. בסופו של דבר, לא הם העיקר פה בשיר. מה שקובע כאן, כמדומה, הוא ש„שום דבר לא יעצור אותנו." — ובוודאי לא כרמים־לא־כרמים בהם פוסעת לה נערה יחפה לעת ערב עם סלה ובו הענף השבור בדרך אל אהובה השלם.

אנו מפליגים הלאה על כנפי המוסיקה. לאה לופנפלד, שתרמה כאן לא־פחות משני תמלילים, אינה חסידה גדולה של כרמים עירוניים. לעומת זאת, היא מאמינה גדולה בסבון. ואכן, נודה ולא ניבוש: כבר היו מצבי־חירום בהם נתעורר צורך דחוף לסבן מישהו, אם במילים ואם בסבון של ממש.

ומניין לנו זיקתה זו של הגברת לופנפלד לסבון? ביחון ששאלה את שם סבון הטואלט הישראלי הידוע לכל יד עדינה, לה ולי, לשם שירה. ומדוע עשתה כדבר המשונה הזה? כאן אפשר רק לנחש. אולי משום שהגיונה הבריא אמר לה, שמה שטוב לסבון טוב גם לפיזמון. מה שם מים, בועות וקצף, אף כאן מים, בועות וקצף. מה שם קצף מתנגן בשתי לשונות, אף כאן בועות דו־לשוניות: לה ולי ההופך במחי יד מסבנת ל־LOVELY האנגלי.

אבל דומה שדווקא מן הסבון הלינגוויסטי יצא עליה הקצף. עיון זהיר במילון — אם לא עצתם של איצטגנינים ומנחשים באוב — חייב היה לה־ניאה מלתאר את שירה כ„שיר של לאו." („לה ולי הוא שיר לאו/אהבה לה והלאו הוא לי"). מסתבר שהקהל הקשיב, התרשם — והסכים עם הכותבת: לאו. על כך כבר היקשה המשורר: אומרים אהבה יש בעולם — מה זה LOVE??

הולכים ובאים

מירי אלוני, בשירו של שמואל קלוסקי, היטיבה בלי ספק לעשות בפנותה רק אל „מי שרוח בו / והוא עוד בדרכו," כלומר, לא אל המתים. שהרי לא המתים יהללו יה, ולא מי שאין בו רוח חיים יבחר בפיזמונים. מעניין, שגם בזמר שלה, כבשירו של זאב טנא ובשירים רבים אחרים כאן, הכל הולכים, ולא סתם הולכים. כי אם הולכים עוד ועוד, הלאה והלאה: „אתה הולך ועוד הולך / תמיד הלאה והלאה", כמו אלף שנים אחרות „ההולכות ובאות" בשיר „גיטרה", או כמו צציקה פיק „ההולך ושר" בשירה של רעייתו, כשגופן של רקדניות חמודות „מתנועע" ל„לילה־לילה סביבו, מתנועע והולך, הולך ומתנועע. אולי יסבירו לי פסיכולוגים את פישרו של שיגעון ההליכה הזה שקפץ על הזמר הישראלי. האם יש כאן זכר למיצעדי צבא שלא צעדו? ואולי לצעדות המאראתון שלנו, ושמא הלכו בביטוי נאינו שולל אחר התיבה הראשונה בביטוי מיצער־הפיזמונים? כך או כך, כולם הולכים והולכים, הלאה והלאה, הולכים ולא מגיעים. הפעם היתה זו מירי אלוני שעליה נגזר ללמוד את הלקח המר. אכן, „מי שנשאר בסוף הדרך / עוד הולך ובא עוד הולך ובא." אבל לא כל מי שהולך ובא גם מגיע, כמו שלא כל מי שצוחק אחרון עוד צוחק.

אם למירי אלוני גרמה „האמונה שבליבך איתך", שתלך ותבוא מבלי להגיע, הנה תפילתה של ריטה (מילים: מיכל ברנט) גרמה פורענות קשה הרבה יותר. „מן התפילה כורסת," נאמר שם באותו פיזמון של ברנט־דיטה (אני מצטט מתוך דף השירים שפורסם בידיעות אחרונות עם הפסטיבל). וכדי שלא נחשוב שהמדובר סתם בשגיאת־דפוס, חזר הפיזמון ובא, הולך וחוזר: „מן התפילה כורסת." ממש כך. עוד היא מתפללת וכבר היא קורסת, כריסה בין שיניה. מה בעצם קרה שם את גיבורת הזמר האומללה שלנו? אולי יסייע בידינו הבית הבא לשפוך מעט אור על התעלומה: „אין מיפלט בשקט / גם הזמן לא תמיד מנצח / אילו רק ידעתי / לסמן לי את שביל הבריחה."

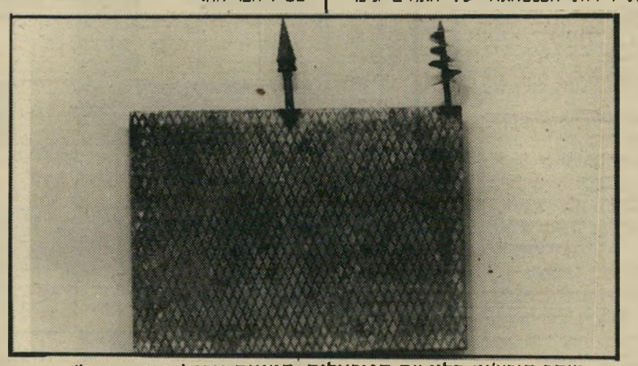

יעקב דורצ'ין: חלון עם ספיראלות דמויות־ארז (עבודת ברזל)

עכשיו הכל ברור: היא לא ברחה בזמן. וכעת היא כורסת. החטא ועונשו.

לא נותנת ולא מתחתנת

הנערה בשירו של אבי קורן (איוולי־רבנר) אינה תמימה ואינה כורסת. לא היא תיפול בפח בציפייה לגבר שיסמן לה את נתיב־הבריחה. והרי דווקא כאן מדובר בגבר צנוע, המבקש לעצמו כה מעט, כמעט רק מה שכל קאוואליר ויניאי או הונגרי מצוי היה רואה לעצמו חובה אזרחית לבקש. אבל ראו־גם־ראו איזה שטיפה מקבל כאן הקאוואליר שלנו חלף נימוסיו הנאים. „שנינו סוף כל סוף לבד / בואי תני לי את היד," מפציר הגבר. ותשובת העלמה: „הי סליחה, אני לא נותנת ולא מתחתנת / מה אתה נדחף." וכך גם הוא לומד בדרך הקשה שאין צדק בחיים. שירו של אבי קורן מצא חן בעיניי בכלל. כאן כבר אין סיפורת ואין פיוט, לא תפילה, לא כרמים ולא בטיח. איך אומר כאן המשורר בעברית הגיזעית שלו, שגיזעה צומח אי־שם ברחוב לילינבלום פינת המחזור האחרון של „נערי רפול": „שום דבר כאן לא ילך."

הגיון ברזל. כרברים האלה באמת לא שמענו מאז הימים הרחוקים והזכורים לטוב, שבהם נשמע ברבים הזמר המיסתורי לא־פחות: „אתחתן לי עם סמלת / עם סמלת חמודה / היא יודעת מה זה ילד / היא תדע, היא תדע גם ילדה." עד היום אינני יודע מה בדיוק ידעה אותה סמלת חמודה ומה עוד היתה עתידה לדעת. גם הסמלת גם הילד כבר שייכים עכשיו למלאכים, כמו אניטה וחואן. אבל העלמה הצברית החמודה של אבי קורן לא מותירה אותנו זמן רב בתחומו של הלא־מודע. היא עוד לא סיימה דברה באוזני הקאוואליר שלה: „תעשה לי טובה ותתנדף / בייגלך יש או באגט / אשתך תתן לך גט / מה אשתי, אני רווק, אולי מרק."

ומי שלא מאמין, שיילך לידיעות אחרונות.

יותר ויותר מתברר במהלך הקריאה, כי שתי ארצות יש לנו. יש לנו „ארץ משוררת" (כמאמרו של חיים משה) אשר שירה סובב סביב נערות יחפות בכרמים ו„פרפריות הלילה" (צציקה פיק ומירית שם־אור), סביב תפילה ואמונה וכוח לשכוח והוא נשמע כמין „לללללל לשיר נאהב" של לאה לופנפלד, ולעומתה ארץ אחרת — של בייגלך, גט ובאגט, לא נותנת ולא מתחתנת. אילו הסתפק חבר השופטים של הפסטיבל שלנו (אני מניח שהיה דבר כזה?) אך ורק בהמחשת דיוקנה הרוחני של „הארץ המשוררת" ההופכת במחי יד פלאים לארץ הגט והבאגט — גם אז עשה את מלאכתו אמונה.

אכן, „העיתים עכשיו קשות", כפי ששר חיים משה בשירה השני של לללללל לופנפלד. ויפה עשה בועז שערבי שהוא מבקש עלינו, על כולנו, בשירו של אהוד מנור „יש": „הלוואי ומענן תרד אלינו קשת / הלוואי שלעולם הזה יש תקנה."

הלוואי. לרוע המזל, הסיכויים לכך — אם לשפוט על פי הטקסטים שלפנינו — אינם רבים. אפילו בעל ה„יש" שלנו, כשמגיע תורו שלו להציג את שבידיו, „יורד אל העם" עם חרוזים כמו:

וכל אשר אפנה העצב מולך
וכל אחד בתוגתו מתעטף
אבל אני אל התיקווה עוד מושך
ולא מתייאש ולא מתעייף

כי יש לנו שיר
והוא שלוח באוויר
צלול וחם
מראש הרים עד שפת הים.

אכן, יש לנו שיר. ורק חבל שכזה הוא השיר השלוח לנו באלה הימים „באוויר" מראש הרים עד שפת הים ועד לברגן הרחוקה. אם אומנם צודק המשורר בדבריו ו„יש לי ארץ מבורכת / ופריחות רבות יש לה", רומה שפריחות אלה פסחו על תחומו של הפיזמון העממי שלנו וחסידיו הרבים.

נתן זך ■

היזון חוזר

סטריפ־טיז שדה

לעיתים רחוקות ביותר מסייע סופר בידי מבקרו בספקו לו ראיות נוספות לטיעוניו. כשבוע שעבר מצאתי בתא הדואר שלי באוניברסיטה את דבר־הדפוס הבא. אני מביא אותו כלשונו בהשמטות קלות. קיראו אותו, חומר מרתק:

בכורה צוותא תל־אביב. להקת התפשטות עם פנחס שדה. על „חייו של האמן" מאת ניסים טהר. ערב עם היוצר פנחס שדה, דרך השנים שעבר. הנשים שאהב, שעזב, שאבדו, שהתאבדו. דרך „... כל החיים ההם שהיו, שאבדו, שמתו, שלא אשוב ואראם." (פנחס שדה מתוך גשם). נסיון מקורי המשלב בסיפור חיים מרתק של משורר, זימרה, נגינה. קריאה ומישחק. בביצוע להקת התפשטות. בהשתתפות: פנחס שדה – שירים, קריאת שירה. ישיב לשאלות הקהל.

נשאלת רק השאלה, למה כאן הכוונה ב„התפשטות." מכיוון שאינני מניח ששדה ולהקתו מתכוונים להתפשט טריטוריאלית, ואני מקווה שהמשורר לא בא לאולם צוותא כדי להתפשט את גשמיותו (בלהקה), נותר רק הפירוש של סטריפ־טיז.

היש באמת בדעתו של שדה להזין את עינינו במראהו הגן־עדני של האדם? אתמהה...

נ. תמה ■

ספרים

תופעות לוואי

בניגוד לטענות ידידיי, לעיתים — לא קרובות — אני גם נהנה מספרים. המדובר בספרים בלשוני, כמובן. ולאו דווקא בספרים של מה שמכונה סיפרות יפה. גם לספרים המכוערים יופי משלהם.

לקסיקון התרופות מאת שימעון קדם (עדן הוצאה לאור) שהגיע למערכת, אינו לא ספר יפה ולא מכוער. זהו ספר־עזר המיועד — כך בהקדמה — ליצור מודעות בציבור לתכונותיהן של התרופות הנפוצות ביותר. בכך הוא מגיש שירות חיוני לציבור. אלא שבצד שירות זה, הוא גם אחד הספרים המשעשעים ביותר שנפל לידיי מזה זמן רב, ולא צחקתי כך מהיום שבו קראתי על תהליך הפיכתו של ברונו שולץ האומלל לדג סלמון.

הנה, למשל, הערך אלדומין, תרופה לטיפול ביתר לחץ־דם. אתם רוצים לדעת מהן תופעות הלוואי של השימוש בגלולות/כדורים/כמוסות הקטנים שלכם? הסכיתו איפוא ושימעו לשימעון קדם:

„תופעות לוואי: נימנום, סחרחורת, דיכאון, ביעותי לילה, כאבי־ראש, יובש בפה, גודש באף, בחילות, שילשולים, עצירות, לשון שחורה, הפרשת חלב, פריחות על העור, חולשה, כאבי שרירים ופרקים, ירידה בליבידו, אימפוטנציה או הפרעות בפליטת־הזרע, צבע השתן נעשה כהה לעיתים, בתקופת השימוש בתרופה. כמו כן ייתכנו בראדיקרדיה, תעוקת־לב, בצקת, דלקת הלבלב, הרגשת נימלול (נמלים זוחלות על הגוף), תיסמונת דמויית פרקינסון (רטט בידיים), תת־לחץ בעמידה, אנמיה המוליטית, תרומבוצי־טופאניה, לויקופאניה, הפרעות בתיפקודי הכבד, צהבת."

ולזה תרופה ייקרא: כבר יותר טוב להישאר חולה.

ז. חולה ■